

УДК 81:371.3

ІНТЕРАКТИВНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

О.С.Сторонська

Статтю присвячено розгляду ідей зарубіжних учених стосовно інтерактивності й комунікативності як методологічних принципів сучасної практики навчання іноземних мов, їхніх трактувань змісту понять “інтерація” та “комунікація” в педагогічному й лінгводидактичному контексті та обґрунтувань іномовної освіти як комплексного інтерактивно-комунікативного процесу. В результаті дослідження висвітлено розмаїття дефініцій інтерації й комунікації в зарубіжній науковій літературі та підходів відомих науковців зарубіжжя до визначення їх ролі і значення в практиці навчання іноземних мов.

Ключові слова: інтерактивний та комунікативний підхід, іномовна освіта, зарубіжна лінгводидактика, інтерактивні та комунікативні технології.

INTERACTIVE AND COMMUNICATIVE PROCESSES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

O.S.Storonska

Summary. *The article is devoted to the study of foreign scientists' ideas about interactivity and communicability as methodological principles of modern practice of foreign languages teaching, caused by the changing objective situation in Europe and all over the world, their interpretations of the meaning of “interaction” and “communication” in the pedagogical and linguodidactical context and arguments for foreign language education as a complex process that involves mental, communicative and social-interactive activities. As a result the most important studies of foreign scientists' in the field of foreign languages education have been presented, the diversity of interaction and communication definitions in foreign scientific literature has been revealed, the multiplicity of viewpoints of well-known scientists on the role of interactive and communicative processes in the practice of foreign languages learning has been shown, their ideas about modern trends in foreign languages learning have been analyzed.*

Keywords: *interactive and communicative approach, foreign language education, foreign linguodidactics, interactive and communication technology.*

Вступ та постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасних соціокультурних умовах, переоцінення ролі й значення взаємодії і спілкування в житті кожної людини зокрема й суспільства загалом з усією гостротою виявляється проблема міжособистісної інтеракції і комунікації у сфері освіти як одній з найбільш важливих: з урахуванням її спрямованості на задоволення потреб суспільства в передачі знань, умінь і досвіду та підготовці нових поколінь до повноцінного життя й ефективного розв'язання численних економічних, соціальних, культурних проблем, що стоять перед людством.

Варто підкреслити, що в царині педагогіки проблематика комунікації та інтеракції характеризується винятковою актуальністю в сферах лінгводидактики та методики викладання іноземних мов, і не дивно – вивчення мови, зокрема іноземної, порівняно з іншими навчальними дисциплінами найбільш чітко відображає необхідність і важливість не лише ментальної активності, а й комунікативної та соціально-інтерактивної діяльності. Специфічна особливість іншомовної освіти полягає в її спрямованості на прилучення учнів до своєрідного соціального явища – іншомовної комунікації, її націленості на практичне оволодіння іноземною мовою як одним із засобів людської інтеракції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Проблемі обґрунтування комунікативного й інтерактивного підходів до іншомовної освіти та характеристики відповідних технологій у практиці навчання іноземних мов присвячено низку праць. Зокрема досить ґрунтовно в сучасній українській науковій літературі висвітлені такі її аспекти:

– історія виникнення та зміст інтерактивного й комунікативного підходів до іншомовної освіти (С.Король [4], Г.Кривчикова [5] та ін.);

– класифікація інтерактивних та комунікативних методів іншомовної освіти (Н.Бреславець [1], В.Редько [7] та ін.);

– специфіка реалізації технологій інтерактивного та комунікативного навчання іноземних мов на різних рівнях системи освіти (О.Зубенко [3], В.Рогова [8] та ін.).

Враховуючи різноаспектність проблеми інтерактивної і комунікативної спрямованості процесу навчання іноземних мов та зважаючи на наявність чималої кількості праць, присвячених її окремим питанням, видається також актуальним аналіз ідей та міркувань учених зарубіжжя щодо іншомовної освіти як комплексного інтерактивно-комунікативного процесу. З огляду на це, мета статті полягає у виявленні підходів зарубіжних науковців до трактування сутності понять «інтеракція» та «комунікація» у педагогічному контексті та їх обґрунтування як методологічних принципів іншомовної освіти.

Виклад основного матеріалу. Протягом усієї історії людської цивілізації інтерактивно-комунікативні процеси відіграють фундаментальну роль у суспільному житті, забезпечуючи передачу інформації і знань, взаємообмін ідеями, цінностями, досвідом. Вони є наскрізним елементом усіх сфер життєдіяльності суспільства, соціальних груп і кожного окремого індивіда. З огляду на це, поняття «інтеракція» та «комунікація» набули широкого вжитку в найрізноманітніших галузях людської діяльності і науки, що, своєю чергою, зумовлює неоднозначність їх трактувань і множинність дефініцій. Так, підходи низки науковців до вивчення інтеракції і комунікації як комплексних соціальних феноменів відображають ідентичність цих процесів та рівнозначність відповідних понять (Л. Виготський [2], О. Леонт'єв [6], Т. Парсонс [16] та ін.). Утім, більшість учених, визнаючи семантичну наближеність термінів «інтеракція» та «комунікація», все ж уникають їх абсолютного отожднення (Г. Бусман [10], П. Вацлавік [19], В. Едмондсон [12], Г.-Ю. Крум [15] та ін.).

Аналіз праць згаданих науковців доводить, що комунікація – у найзагальнішому й найбільш уживаному формулюванні – це процес передачі інформації у формі мовних знаків і мовленнєвих сигналів чи взаємопорозуміння за допомогою вербальних і невербальних засобів [10; 19; 12]. Водночас поняттям «інтеракція» позначається передовсім процес спільної діяльності, взаємодії і взаємовпливу здебільшого із використанням мови [12; 15]. Відтак, співвідношення понять «інтеракція» та «комунікація» є доволі складним з огляду на тісний зв'язок та взаємодоповнювальний характер інтерактивних і комунікативних процесів. Проте, зважаючи й на їхні відмітні ознаки, що стосуються головно загальної спрямованості і мети, форм і способів здійснення, дослідники здебільшого однастайні в тому, що поняття «інтеракція» є ширшим, ніж поняття «комунікація» й позначає соціально зумовлений процес взаємодії людей у різноманітних сферах їх життєдіяльності, що реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації; натомість термін «комунікація» вживається здебільшого для позначення процесу обміну інформацією в умовах міжлюдської інтеракції за допомогою різноманітних комунікативних засобів. Інтеракція, отже, забезпечує передумови для комунікації, і навпаки – комунікація визначає умови інтеракції.

Така специфіка тлумачення сутності понять «інтеракція» та «комунікація» цілком закономірно визначає відповідні особливості їх трактування і в педагогічному контексті. Аналіз наукової літератури з проблеми дає підстави стверджувати, що інтерактивно-комунікативні процеси в навчанні і вихованні співвідносяться передовсім з рівноправною взаємодією суб'єктів, інтенсивним взаємообміном

інформацією і досвідом, що забезпечують кількісні і якісні зміни у формі поглиблення знань, умінь і навичок, вдосконалення здібностей і якостей [9; 12; 15]. Однак у той час як комунікація в освітньому контексті передбачає насамперед спрямовані на вербальні і невербальні повідомлення й порозуміння дії учасників навчально-виховного процесу, дещо ширше поняття «інтерація» фокусує увагу головню на соціальних аспектах освіти, втілених в різноманітних діях її суб'єктів. Його педагогічне значення асоціюється із взаємозалежністю і взаємовпливом усіх учасників освітнього процесу та позначає їх міжособистісну взаємодію в різноманітних навчально-виховних ситуаціях. Незважаючи ж на диференціювання сутності понять «комунікація» та «інтерація» у педагогічному контексті, сьогодні існує єдина позиція науковців щодо визнання їх комплексними, взаємопов'язаними процесами, які складають основу професійної діяльності вчителя, слугують основним способом розв'язання його професійних завдань та обов'язків, адже лише в ході спілкування і взаємодії реалізуються й інструктивні (спрямування, пояснення, вправління тощо), і конструктивні (консультування, спонукання, підтримка та ін.) аспекти навчально-виховної роботи [17, с. 624].

Інтерактивність та комунікативність визначаються в умовах сьогодення ключовими методологічними принципами навчально-виховного процесу, особливо ж іншомовної освіти, з огляду на її специфічну мету – освоєння іноземної мови як засобу людської взаємодії та становлення учнів як активних суб'єктів іншомовного спілкування. У цьому контексті необхідно зазначити, що з розвитком лінгвістичних і педагогічних наук, особливо прагмалінгвістики, лінгводидактики, методики викладання іноземних мов, протиставленням традиційним уявленням про «мову як систему знаків» концепції «мови як форми соціальної взаємодії» спостерігаємо суттєве наближення термінів «інтерація» та «комунікація». Зіставляючи поняття «інтерація» із міжособистісною взаємодією, а поняття «комунікація» із однією з форм її здійснення, науковці (В. Бірман [9], Л. Шіфлер [18] та ін.) визначають раціональні інтерактивні структури основною умовою успішної комунікації та освоєння іншомовної комунікативної компетенції. Процес навчання іноземної мови, на їхню думку, неодмінно має передбачати забезпечення комплексу умов для педагогічної взаємодії й спілкування в системах «учень – вчитель» та «учень – учень», при цьому йдеться не про лінійні причиново-наслідкові дії названих суб'єктів іншомовної освіти, а про широке розмаїття інтерактивно-комунікативних ситуацій, що визначають специфіку й динаміку їхньої спільної навчальної діяльності.

Навчання іноземної мови визначається в сучасній науковій літературі складним інтерактивно-комунікативним процесом, в якому іноземна мова виступає одночасно об'єктом вивчення й засобом соціально-педагогічної взаємодії, а відтак – інтерація та комунікація за допомогою іноземної мови є і метою іншомовної освіти, і водночас шляхом, що веде до її реалізації. З огляду на зазначене, відомий німецький вчений В. Бутцкам визначає різні види комунікації в процесі навчання іноземної мови, зокрема так звану «мовну комунікацію» («sprachbezogene Kommunikation»), що має підготовчий характер, передбачає передачу інформації про мову як знакову систему, елементарні висловлювання винятково для демонстрації рівня володіння окремими мовними структурами та так звану «особистісну комунікацію» («personenbezogene Kommunikation»), спрямовану на вільний обмін інформацією за допомогою іноземної мови [11, с. 141]. Як бачимо, перший вид комунікації в процесі іншомовної освіти співвідносний із «мовною діяльністю» за визначенням німецького лінгвіста Л. Вільске та здійснюється у формі пояснення мовних правил і норм, їх відтворення, тренування, вправління тощо, другий – із «мовленнєвою активністю», спрямованою на розв'язання реальних інтерактивних і комунікативних завдань, сприйняття чужих та вільне вираження своїх міркувань [20].

З урахуванням цього сучасні науковці В. Едмондсон та Дж. Хаус, визнаючи й важливість засвоєння знань про системи іноземної мови, і необхідність формування вмій їх практичного застосування в різноманітних реальних комунікативних ситуаціях, закликають уникати чіткого розмежування різних форм мовно-мовленнєвої діяльності та раціонально співвідносити їх у процесі навчання іноземної мови [12, с. 246]. Основна мета навчання іноземної мови, за їхніми міркуваннями, полягає сьогодні як у вивченні лінгвістично-формальних основ іноземної мови, так і у формуванні вмій і навичок самостійного застосування мовних засобів для реалізації комунікативних намірів у конкретних ситуаціях, однак освоєння фонетичних, лексичних, граматичних норм іноземної мови не слід вважати самоціллю, а винятково передумовою вільної іншомовної інтерактивно-комунікативної діяльності.

Саме від визнання рівноцінності та важливості названих видів комунікації та їх збалансованого співвідношення в навчальному процесі і залежить успіх іншомовної освіти, адже для ефективного оволодіння іноземною мовою учні повинні знати не тільки мовні форми, тобто граматику, лексику, фонетику, але й уміти їх використовувати для цілей реальної комунікації. Водночас в історії іншомовної освіти впродовж тривалого періоду саме першому типу комунікативної діяльності надавалося першочергове значення й лише внаслідок посилення уваги до прагматичних аспектів мови в контексті так званої «комунікативної парадигми» спостерігається поступове зміщення акцентів у бік активної

міжособистісної взаємодії за допомогою іноземної мови, поступова переорієнтація програм іншомовної освіти на пріоритетність функціональних аспектів мови над формальними й освоєння лексичних, фонетичних, граматичних тощо особливостей іноземної мови винятково в комунікативно-інтерактивному контексті.

Висновок. Підсумовуючи, зазначимо, що усвідомлення застарілості й однобічності традиційного розуміння освіти як винятково інформативного процесу з інструктивним характером призвело до широкого застосування понять «інтеракція» та «комунікація» в педагогічному контексті, особливо ж у галузі лінгводидактики та методики викладання іноземної мови, адже освоєння іноземної мови розуміється сьогодні як важлива передумова створення нових контактів, можливість подолання різноманітних обмежень і труднощів соціалізації та ознайомлення з новими формами й нормами міжособистісного спілкування і взаємодії. Незважаючи на множинність підходів до трактування сутності названих понять, сучасні науковці визначають іншомовну освіту як складний інтерактивно-комунікативний процес, в якому іноземна мова виступає і об'єктом вивчення, і засобом соціально-педагогічної взаємодії. Відповідно до таких міркувань інтеракція та комунікація за допомогою іноземної мови є як метою іншомовної освіти, так і шляхом, що веде до її реалізації. З огляду на це, запорукою успіху й результативності навчання іноземних мов проголошується забезпечення широкого розмаїття інтерактивно-комунікативних ситуацій та комплексу умов для педагогічної взаємодії й спілкування всіх суб'єктів освітнього процесу.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні зарубіжного досвіду реалізації інтерактивного та комунікативного підходу до навчання іноземних мов у сучасній практиці іншомовної освіти.

Література

1. Бреславець Н. Активні й інтерактивні методи інноваційного навчання іноземної мови у вищій школі / Надія Бреславець // Іноземна філологія. – 2013. – Вип. 125. – С. 288–292.
2. Выготский Л. Мышление и речь / Лев Выготский. – М., Лабиринт, 1999. – 352 с.
3. Зубенко О. Інтерактивні технології навчання при вивченні іноземних мов в технічному вузі / Оксана Зубенко, Світлана Медведєва // Вісн. Вінниц. політехн. ін-ту. – 2008. – № 4. – С. 119–122.
4. Король С. Комунікативний підхід у навчанні іноземних мов / Світлана Король // Пед. дискурс : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 11. – С. 133–136.
5. Кривчикова Г. Інтерактивне навчання іншомовного писемного мовлення студентів мовних спеціальностей / Галина Кривчикова // Іноземні мови. – 2002. – №3. – С.17–20.
6. Леонтьев А. Основы психолингвистики / Алексей Леонтьев. – М. : Смысл, 2003. – 288 с.
7. Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови / Валерій Редько // Рідна шк. – 2011. – № 8/9. – С. 28–36.
8. Рогова В. Комунікативний підхід на заняттях іноземної мови в немовних ВНЗ / Вікторія Рогова // Наук. пр. Донец. нац. техн. ун-ту. – 2010. – Вип. 7. – С. 132–134.
9. Biermann R. Interaktion, Unterricht, Schule / Rudolf Biermann. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1985. – 361 S.
10. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft / Hadumod Bußmann. – Stuttgart : Kröner, 2002. – 783 S.
11. Butzkamm W. Psycholinguistik des Fremdsprachenunterrichts. Von der Muttersprache zur Fremdsprache / Wolfgang Butzkamm. – Tübingen/Basel : Francke, 2002. – 319 S.
12. Edmondson W. Interaktion beim Lehren und Lernen fremder Sprachen / Willis Edmondson, Juliane House // Handbuch Fremdsprachenunterricht / K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm (Hg.). – Tübingen/Basel : Francke, 2003. – S. 242–247.
13. Edmondson W. Interaktion zwischen Fremdsprachenlehrer und -lerner / Willis Edmondson // Handbuch Fremdsprachenunterricht / K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm (Hg.). – Tübingen/Basel : Francke, 2003. – S. 175–180.
14. House J. Interaktion und Fremdsprachenunterricht / Juliane House // Interaktion im Kontext des Lehrens und Lernens fremder Sprachen. Arbeitspapiere der 20. Frühjahrskonferenz zur Erforschung des Fremdsprachenunterrichts / K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm (Hg.). – Tübingen : Narr, 2000. – S. 111–117.
15. Krumm H.-J. Pädagogische Interaktion im Fremdsprachenunterricht – Fremdsprachenunterricht als Interaktion / Hans-Jürgen Krumm // Interaktion im Kontext des Lehrens und Lernens fremder Sprachen. Arbeitspapiere der 20. Frühjahrskonferenz zur Erforschung des Fremdsprachenunterrichts / K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm (Hg.). – Tübingen : Narr, 2000. – S. 132–137.
16. Parsons T. Structure and process in modern societies / Talcott Parsons. – Glencoe: The Free Press, 1960. – 344 p.
17. Reinmann-Rothmeier G. Unterrichten und Lernumgebungen gestalten / Gabi Reinmann-Rothmeier, Heinz Mandl // Pädagogische Psychologie. Ein Lehrbuch / A. Krapp, B. Weidemann (Hrsg.). – Beltz : Weinheim, 2001. – S. 601–646.
18. Schiffler L. Interaktiver Fremdsprachenunterricht / Ludger Schiffler. – Stuttgart : Klett, 1980. – 250 S.
19. Watzlawick P. Menschliche Kommunikation. Formen, Störungen, Paradoxien / Paul Watzlawick, Janet Beavin, Don Jackson. – Bern : Huber, 2007. – 271 S.
20. Wilske L. Fremdsprachliche Kommunikation: Aufgaben, Handlungstypen, sprachliche Mittel / Ludwig Wilske, Günter Böhme. – Leipzig : Verlag Enzyklopädie, 1988. – 274 S.